

УТИЦАЈ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА НА РОДНУ ДИМЕНЗИЈУ БЕЗБЕДНОСТИ

маст. Филип Стојановић*
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

* stojanovicgf@gmail.com

УТИЦАЈ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА НА РОДНУ ДИМЕНЗИЈУ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак: *Климатске промене увећавају раскорак између безбедности и родне инклузије, односно мењају безбедносну динамику која ће за жене и девојчице у будућности бити све неповољнија. Као рањива категорија, жене неретко бивају озбиљно угрожене током ванредних ситуација. Узимајући у обзир неравноправан и маргинализован положај жена у патријархалним и неразвијеним друштвима, безбедност и благостање жена може бити још више угрожено услед изложености природним катастрофама (смештајем у сиромашним и неуређеним насељима, плавним подручјима, конфликтним зонама, труским областима и сл.), чиме постају двоструко угрожене – додатном маргинализацијом и директним угрожавањем безбедности, здравља и благостања. Циљ рада је преглед академске грађе у којој се проблематизује повезаност климатских промена са димензијом родне безбедности. Коришћењем концепта људске безбедности као основног теоријског полазишта настоји се сагледавање последица које изазивају различити аспекти климатских промена (пре свега манифестовани кроз природне катастрофе) које негативно утичу на жене. Стога је основни методолошки алат анализа садржаја релевантних академских текстова, међународних докумената и практичних политика који тематизују питање рода, безбедности, ванредних ситуација и климатских промена.*

Кључне речи: *ванредне ситуације, природне катастрофе, родна инклузија, родна равноправност, климатске промене, људска безбедност*

Увод

Климатске промене без изузетака погађају све људе на планети Земљи. Нека друштва, заједнице и појединци трпе снажније последице климатских промена услед сиромаштва, неразвијености или географског положаја. Она друштва у којима су политичке, социјалне, културне и економске неједнакости израженије трпеће снажније последице од других. Једна од тих неједнакости свакако јесу и родне улоге,

односно степен (не)развијености родне равноправности. Положај жена и девојака у друштву, на глобалном нивоу, умногоме је лошији у односу на мушкарце. Било да говоримо о финансијској стабилности, политичком утицају или здравственој и социјалној угрожености. По свим параметрима, жене се налазе у неповољнијем положају, а о чему говори прегршт литературе, истраживања и иницијатива. С тим у вези, полазна идеја овог рада је преглед академске грађе у којој се проблематизује повезаност климатских промена, питање рода и безбедности, односно сагледавање родног освешћивања јавних политика и начина утицаја климатских промена на безбедност жена и девојака.

Коришћењем концепта људске безбедности као основног теоријског полазишта настоје се сагледавати последице које изазивају различити аспекти климатских промена (пре свега манифестовани кроз природне катастрофе) које негативно утичу на жене. Како је концепт људске безбедности усмерен на појединца, односно негује антропоцентричан приступ безбедности, представља један од разлога за одабир овог концепта за разумевање истраживане теме.

Концепт људске безбедности

Концепт људске безбедности први пут се помиње 1994. године у Извештају о људском развоју Програма Уједињених нација за развој (УНДП) као до тада потпуно нови концепт проучавања и истраживања безбедности.¹

Концепт се даље развија у извештају Комисије УН за људску безбедност (*Commission on Human Security*), *Људска безбедност сада* 2003. године. У Извештају се подробије објашњава сама идеја концепта, те се наводи да је „људска безбедност релевантна за људе свуда на свету, како у богатим државама/територијама тако и у сиромашним. Претње се могу разликовати – глад и болест у сиромашним земљама и дрога и криминал у богатим земљама – али су оне присутне, стварне и у порасту. Неке претње су, пак, заједничке за све, као што су несигурност запослења и еколошке претње” (UNDP, 1994: 3). Иако је сâм појам претрпео бројне критике и покушаје редефинисања, за потребе рада неопходно је да сагледамо шта овај концепт у најширем

¹ Аутори Липовац и Глушац наводе да основе овог концепта леже у догађајима из осамдесетих и деведесетих година прошлог века, те да је концепт људске безбедности поткрепљен идејом „мировне дивиденде” која, заправо, подразумева економски просперитет на уштрб војних расхода (2011: 58).

подразумева и који је његов значај на имплементацију конкретних политика и акција. С тим у вези, искористићемо одређење које је дао Канти Бајпаји, наводећи да се људска безбедност односи на заштиту личне безбедности појединца, односно одсуство директних и индиректних претњи насиљем (2000).² Као што је речено, он обухвата много више.³ Концепт људске безбедности обухвата поштовање људских права, владавину права, могућност образовања и коришћења здравствене заштите, као и стварање услова у којима ће сваки појединац имати могућности да оствари свој властити потенцијал, односно друштво у којем постоји *слобода од страха и слобода од ускраћености* (UNDP, 1994).⁴ Ова два појма можда на најбољи начин сажимају суштину овог концепта – да људи могу да остваре свој пуни потенцијал без угрожавања њихове слободе и нормалног развоја, односно да буду слободни од ускраћивања свих нужних ствари због којих неретко страдају (недостатак воде за пиће, заразне болести, еколошке катастрофе и сл).

Приликом представљања концепта 1994. године у Извештају о људском развоју (*Human Development Report*), дефинисано је *седам* димензија људске безбедности које га ближе одређују: политичка безбедност, економска сигурност, безбедност хране, здравствена безбедност, лична безбедност, безбедност заједнице (социјетална безбедност) и безбедност животне средине. Ова потоња димензија је најприближнија за разумевање утицаја климатских промена на појединца, односно она која најчешће бива погођена елементарним непогодама. Кроз ову димензију препознају се све оне појаве и процеси који могу довести до деградације екосистема, односно сви они безбедносни изазови који могу да угрозе заједницу, односно појединца и екосистем у којем он живи, као што су елементарне непогоде, проблеми са водом за пиће, загађење ваздуха и земљишта и сл. Неки од ових негативних процеса управо представљају директну или индиректну последицу климатских промена.

Људску безбедност треба разликовати од националне безбедности, јер њен *референтни објекат* чини појединац, а не државе. Као

2 Ово одређење није оригинално, већ прилагођено поимање мира и слободе коју су развили Џон Галтунг у теорији мира, односно Амартија Сен кроз дефинисање развоја у терминима слободе. О развоју нове теорије мира у терминима слободе видети рад Barnett, J. (2008). *Peace and development: Towards a new synthesis. Journal of Peace Research*, 45(1), 75–89.

3 Ова одлика концепта јесте и његов највећи недостатак. Како наводе Липовац и Глушац, сам концепт је безобалан и неодређен (*Ибид*, 2011).

4 Овде је такође битно нагласити да су ове две слободе – од страха и ускраћености – термини који се налазе у преамбули Универзалне декларације о људским правима.

добра илустрација схватања разлике између државоцентричног приступа, у којем је држава референтни објекат безбедности, и антропоцентричног, у којем је појединац, преставља нови специјални Извештај УНДП-а о новим претњама људској безбедности из 2021. године. У извештају се уводи појам „антропоцена” (енгл. *Anthropocene*), којим се жели описати (тренутна, прим. аут.) ера у којој су људи централни покретачи глобалних промена, радикално мењајући биосферу Земље (UNDP, 2021). Извештај уводи и појам солидарности, који је изнедрен кроз значајно искуство током и након пандемије вируса COVID-19. У том смислу, када говоримо о људској безбедности, мислимо на безбедност и благостање појединца и солидарност међу људима која је нужан аспект опстанка приликом манифестације вишеструких претњи, као што су пандемије или климатске промене (UNDP, 2021). Нови Извештај у том контексту настоји да допуни концепт људске безбедности који ће бити прилагођен новој реалности, како се наводи у уводном делу Извештаја. Основна идеја допуне концепта је превазилажење фокуса са појединца и заједнице и потенцијално креирање „међузависности међу људима и између људи и планете, као што је представљено у Агенди 2030” (UNDP, 2021).

Уз сваки Извештај о људском развоју паралелно се развија и такозвани Индекс људског развоја (*Human Development Index*). Индекс заправо подразумева детаљну квантитативно-квалитативну анализу људског развоја на националном нивоу, пратећи углавном кључне социо-економске показатеље. Тако је, на пример, већ у првом Индексу констатовано да се „мушкарци углавном боље сналазе од жена по скоро свим социо-економским показатељима” (UNDP, 1994: 97).

У последњих пет извештаја Светског економског форума о глобалним ризицима (*Global Risk Report*), безбедносни ризици повезани са климатским променама и нарушавањем животне средине налазе се у врху претњи по безбедност људи (Табела 1).

Табела 1. Класификација глобалних безбедносних ризика према вероватноћи појављивања (од 1 до 10) представљени у последњих пет годишњих Извештаја о глобалним ризицима Светског економског форума

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
1.	Екстремне временске непогоде	Екстремне временске непогоде	Екстремне временске непогоде	Екстремне временске непогоде	Екстремне временске непогоде
2.	Масовне присилне миграције	Природне катастрофе	Неуспех адаптације на климатске промене	Неуспех адаптације на климатске промене	Неуспех адаптације на климатске промене
3.	Природне катастрофе	Сајбер напади	Природне катастрофе	Природне катастрофе	Угрожавање животне средине деловањем човека
4.	Терористички акти	Злоупотреба података	Злоупотреба података	Угрожавање биодиверзитета	Заразне болести
5.	Злоупотреба података	Неуспех адаптације на климатске промене	Сајбер напади	Катастрофе узроковане човековим деловањем	Угрожавање биодиверзитета

6.	Сајбер напади	Масовне присилне миграције	Катастрофе узроковане човековим деловањем	Злоупотреба података	Гомилање дигиталне моћи
7.	Нелегална трговина	Катастрофе узроковане човековим деловањем	Масовне присилне миграције	Сајбер напади	Дигитална неједнакост
8.	Катастрофе узроковане човековим деловањем	Терористички акти	Угрожавање биодиверзитета и колапс екосистема	Криза са водом	Нарушавање међудржавних односа
9.	Међудржавни конфликт	Нелегална трговина	Криза са водом	Неуспешно глобално управљање	Нарушавање сајбер безбедности
10.	Неуспете владе (државе)	Неосновано увећање цена	Неосновано увећање цена	Неосновано увећање цена	Угрожавање основних средстава за живот

Извор: Светски економски форум⁵

5 Извештаји Светског економског форума о глобалним ризицима доступни су на следећој интернет страници: <https://www.weforum.org/reports>. Приступљено 15.3.2022.

Утицај климатских промена на безбедност (жена)

Да су климатске промене горући безбедносни проблем Уједињене нације препознале су још 1997. доношењем Кјото протокола, који, нажалост, није имао превише успеха. Деценију касније, СБ УН 2007. године организује прву дебату о утицају климатских промена на мир и безбедност са преко 50 говорника. Ни овај састанак није донео никакав плодносни резултат и конкретну акцију. Можда први озбиљнији покушај одговора на изазове са климатским променама јесте Париски споразум из 2015. године, где су државе одредиле задржавање повећања глобалне просечне температуре знатно испод 2°C у односу на преиндустријски период.

Неспорно је да климатске промене представљају економско и политичко питање, али пре свега је питање безбедности људи, појединца и заједнице. Људска безбедност је угрожена онда када долази до негативних ефеката проузрокованих климатским променама, попут недоступности хране, воде, здравствене заштите, енергената и сл. Имајући у виду да климатске промене погађају све, без обзира на расу, пол, веру или етничку припадност, ипак постоје извесне разлике у погледу утицаја на друштвене заједнице и појединце. Осетљиве категорије људи, међу којима су и жене, односно они који живе у неразвијеним и сиромашним деловима или чији опстанак зависи од природе, пољопривреде и конкретне средине на којој су настањени, знатно ће бити погођенији последицама.

Самим тим, како би се утицај климатских промена сагледао што свеобухватније, потребно је узети у обзир локални и културолошки контекст конкретне заједнице која се анализира. Негативни ефекти климатских промена неће подједнако погодити жене у Сједињеним Америчким Државама, Србији или Бангладешу. Претпоставка овог рада је да жене и девојке које живе у развијеним и инклузивним друштвима, са не тако снажним патријархалним обичајима и диспаритету у родним улогама, блаже бивају угрожене последичним дејством климатских промена.

Табела 2. Прилагођена и допуњена класификација негативног утицаја климатских промена и рањивост жена

Утицај климатских промена	Утицај на људску безбедност	Рањивост жена
	Неуспех засада и немогућност обрађивања земље	Неопходан додатни физички рад како би се обезбедила храна за домаћинство; напорни пољопривредни рад
	Недостатак горива	Обезбеђивање горива за домаћинство; потенцијални конфликт око горива и хране
	Недостатак воде за пиће	Неопходност снабдевања безбедном водом за пиће; изложеност контаминираним и неиспитаним изворима; могућност заражавања
	Недостатак ресурса	Економски и социјални недостаци попут школе; непостојање имања за обраду земље и др.
	Природне катастрофе	Повећана могућност губитка живота; смањење животног века; оштећење места за живот
	Заразне болести	Недостатак или немогућност приступа здравственој заштити; повећана брига о деци, болеснима и старијима
	Расељавање	Губитак дома и места за живот услед рата или угрожавања екосистема; недостатак склоништа; изложеност ризику од трговине људима и белим робљем
	Оружани сукоби	Губитак дома и места за живот услед рата; изложеност сексуалном насиљу; смрт

Извор: (WEDO, 2008. и аутор)

Постојећа истраживања о климатским променама све више утврђују да су и перцепција ризика и његов утицај на људе повезани са друштвеним положајем и идентитетом, посебно родом, и начинима на који се то укршта са другим факторима као што су класа, каста/етничка припадност и старост (Dankelman et al., 2008; MacGregor, 2010; Goodrich et al., 2019).

Родне улоге мушкараца и жена које се усвајају процесом социјализације утичу на обликовање свакодневног живота појединца, на могућност запошљавања, учешћа у одлучивању, на безбедност, итд.

Бројни аутори истичу да у литератури која проблематизује питање рода и климатских промена долази до значајних закључака који недвосмислено утврђују да су родне улоге и односи саставни део процеса климатских промена и друштвених трансформација које оне покрећу (Denton, 2002; Dankelman, 2010; Arora-Jonsson, 2011); (Pearse, 2017).

Нека од истраживања о утицају климатских промена на род у најмању руку успевају да створе ширу слику и укажу на постојећи јаз у литератури и практичним политикама. Фокусирајући се на родно одређена искуства климатских промена у различитим географским и друштвеним контекстима у Јужној Азији, полазећи од бинарности жена и мушкараца, аутори Рао и Келехер концептуализују род у смислу неједнаких односа моћи између жена и мушкараца у најразличитијим друштвеним групама (Rao and Kelleher, 2005). Ово одређење рода ће бити коришћено за потребе овог рада.

Климатске промене увећавају распорак између безбедности и родне инклузије, односно мењају безбедносну динамику која ће за жене и девојке у будућности бити све неповољнија. Узимајући у обзир неравноправан и маргинализован положај жена у патријархалним и неразвијеним друштвима, безбедност и благостање жена може бити још више угрожено услед изложености природним катастрофама (сместајем у сиромашним и неуређеним насељима, плавним подручјима, конфликтним зонама, труским областима и сл.), чиме постају двоструко угрожене – додатном маргинализацијом у друштву и директним угрожавањем безбедности, здравља и благостања.

Налази бројних истраживања показују да ризици повезани са климатским променама, као и капацитети неопходни за смањивање негативних ефеката климатских промена, ублажавање, прилагођавање и опоравак, у великој мери зависе од социо-економског статуса, држављанства, пола, старости, расе и инвалидитета (Pearse, 2017). Климатске промене погађају и мушкарце и жене, али су последице израженије код жена јер се налазе у неповољнијем друштвеном положају.

Они који су сиромашни и обесправљени су рањивији на климатске промене, јер немају приступ релевантним социо-економским и политичким ресурсима који су неопходни за прилагођавање у непосредном окружењу. Неки аутори су показали да су жене непропорционално погођене климатским променама, управо због друштвених, социјалних, али и политичких неједнакости. Конкретније, жене су у већем здравственом ризику услед негативних манифестација климатских промена у односу на мушкарце (Global Gender and Climate

Aliance, 2016). Додатно, жене су такође више погођене потенцијалним нестанком и проблемима снабдевања храном од мушкараца. Опсежна анализа истих ауторки, која је обухватила 130 различитих истраживања о утицају климатских промена на здравствену безбедност мушкараца и жена, показује да се жене и девојчице често суочавају са непропорционално високим здравственим ризицима од утицаја климатских промена у поређењу са мушкарцима и дечама. Анализа показује да је 68% (89) од 130 студија показало да су жене више погођене угрожавањем здравствене безбедности услед манифестације климатских промена него мушкарци (Global Gender and Climate Aliance, 2016: 8). Тако се, на пример, наводи да ће жене услед екстремних временских прилика, у многим деловима света, бити изложеније нарушавању менталног здравља, насиљу у породици или проблемима са храном. Већа је вероватноћа да ће жене и девојчице умрети у топлотним таласима у Француској, Кини и Индији и у тропским циклонима у Бангладешу и на Филипинима (*Ibid*). Када је реч о Србији, у Акционом плану за адаптацију на климатске промене са проценом рањивости за град Београд показује се повећан морталитет жена у односу на мушкараце, у временима топлотних таласа који су директна последица климатских промена. Истовремено, налази истраживања спроведеног у Нишу (2016. године), показали су да постоји значајан утицај дуготрајне изложености загађењу ваздуха на здравље жена, односно њихово повећано оболевање од респираторних симптома и болести. Такође, резултати сугеришу да је дуготрајна изложеност пре трудноће релативно ниским нивоима неких загађивача ваздуха снажно повезана са анемијом (Станковић, Николић и Анђелковић, 2016). Сви ови параметри недвосмислено показују како промене у животној средини као последица климатских промена утичу на здравље жена.

Уродњавање безбедносних политика

Климатске промене, род и безбедносне појаве вишеструко су повезане. Најзаступљенија веза у литератури операционализује се с аспекта оружаног сукоба.⁶ Са друге стране, сагледавање утицаја климатских

6 Видети на пример зборник радова de Jonge Oudraat, C., & Brown, M. E. (Eds.). (2020). *The Gender and Security Agenda: Strategies for the 21st Century*. Routledge. У зборнику је родна димензија безбедности сагледана кроз десет подобласти, оружаног конфликта, постконфликтног опоравка, миграција и сл; такође, веома добар приказ повезаности климатских промена и оружаног сукоба

промена кроз антропоцентричну призму мањка. Постоје радови који овом проблему приступају са становишта феминистичких теорија у студијама безбедности или коришћењем концепта људске безбедности.⁷ Са друге стране, родна питања постепено су улазила у поље политичке акције и креирања јавних политика. Ово не значи да су она у потпуности занемарена. Највећа заслуга за осветљавање овог проблема лежи у напорима феминистичких ауторки и активизма који су питање рода, безбедности и климатских промена преселили у ареноу међународне политичке акције. Као најзначајнији резултат ових „борби” представљена је Резолуција Савета безбедности Уједињених нација 1325 – Жене, мир и безбедност, која је усвојена први пут 2000. године. Као и тадашња академска дебата, Резолуција у фокус ставља усвајање родне перспективе како би се размотриле посебне потребе жена и девојчица током сукоба, репатријације и пресељења, рехабилитације, реинтеграције и постконфликтног опоравка, односно потврђује „важну улогу жена у спречавању и решавању сукоба, мировним преговорима, изградњи мира, очувању мира, хуманитарном одговору и у постконфликтној обнови и наглашава важност њиховог равноправног учешћа и пуног укључивања у све напоре за одржавање и унапређење мира и безбедности” (UNSC, 2000).

Од 2013. питање рода интегрисано је у Оквирну конвенцију Уједињених нација о климатским променама (UNFCCC). Крајем 2021. године америчка влада је објавила прву Националну стратегију о (родној) равноправности (*National Strategy on Gender Equity and Equality*), у којој се подвлачи важност подизања родне равноправности када се говори о хуманитарној помоћи и безбедности, као и промовисања везе између родне равноправности и одговора на климатске промене (The White House, 2021). Крајем 2021. године Експертска група Комисије УН за статус жена (*UN Commission on the Status of Women (CSW)*) наводи да је „постизање родне равноправности и оснаживање жена и девојака у контексту климатских промена и смањења ризика од катастрофа приоритетна тема”.⁸

За потребе овог рада урађена је анализа садржаја 23 Национална акциона плана за примену Резолуције 1325, која су усвојена у претходне

дала је Вели Коби (Vally Koubi). Koubi, V. (2019). Climate change and conflict. *Annual Review of Political Science*, 22, 343–360.

7 За детаљан преглед литературе видети: Moosa, C. S., & Tuana, N. (2014). Mapping a research agenda concerning gender and climate change: A review of the literature. *Hypatia*, 29(3), 677–694.

8 Извештај Експертске групе доступан је на следећем линку: https://www.unwomen.org/sites/default/files/2021-12/CSW66%20EGM%20report_final.pdf

три године, односно 2021, 2020. и 2019, када је питање климатских промена почело да заузима значајно место у националним и јавним политикама. Анализа је урађена претраживањем почетних слова кључних речи на енглеском језику ("clima* change*") преко .pdf доступних докумената на енглеском језику. Од 23 НАП-а, 12 препознају климатске промене као безбедносни изазов који утиче на благостање и безбедност жена. Неке од држава су по први пут усвојиле овај документ, док је код неких усвојен већ трећи заредом. Ово је битно напоменути, јер сви Национални акциони планови 1325 друге и треће генерације препознају климатске промене као безбедносни изазов.^{9,10}

Табела 3. Приказ садржаја Националних акционих планова за примену Резолуције 1325 у контексту идентификације климатских промена као безбедносног изазова по благостање и безбедност жена

Бр.	Регион	Земља	НАП верзија (година/верзија)	Климатске промене су препознате
1.	Африка	Габон	Први НАП за период 2020–2023.	Да
2.		Јужна Африка	Први НАП за период 2020–2025	Не
3.		Судан	Први НАП за период 2020–2022.	Не
4.		Намибија	Први НАП за период 2019–2024.	Да
5.		Уганда	Трећи НАП за период 2021–2025.	Да
6.		Мали	Трећи НАП за период 2019–2023.	Да
7.		Кенија	Трећи НАП за период 2020–2024.	Да

9 Република Србија је намерно изостављена из анализе, јер је тренутно у процесу израде Трећег НАП-а, те тренутно не постоји документ који је на снази. У претходне две верзије, питање климатских промена није било инкорпорирано у документ, док су природне катастрофе и ванредне ситуације заузеле значајно место.

10 Како се дискурс постепено мењао, а питање рода све више улазило у мејнстрим безбедносне политике, тако се и Република Србија прилагођавала. Још 2015. године усвојен је Акциони план адаптације на климатске промене са проценом рањивости за град Београд, а прошле године Стратегија за родну равноправност 2021–2030. У оба документа се јасно апострофира негативан утицај климатских промена на безбедност жена.

8.	Америка	Мексико	Први НАП за период 2021–2025.	Не
9.	Азија и Пацифик	Аустралија	Други НАП за период 2021–2031.	Да
10.		Бангладеш	Први НАП за период 2019–2022.	Да
11.	Европа	Бугарска	Први НАП за период 2020–2025.	Да
12.		Немачка	Трећи НАП за период 2021–2024.	Да
13.		Ирска	Трећи НАП за период 2019–2024	Да
14.		Хрватска	Други НАП за период 2019–2023.	Да
15.		Летонија	Други НАП за период 2020–2025.	Да
16.		Словачка	Први НАП за период 2021–2025.	Не
17.		Малта	Први НАП за период 2020–2024.	Не
18.		Кипар	Први НАП за период 2021–2025.	Не
19.		Азербејџан	Први НАП за период 2020–2023.	Не
20.		Јерменија	Први НАП за период 2019–2021.	Не
21.		Блиски исток и Северна Африка	УАЕ	Први НАП за период 2021–2025.
22.	Либан		Први НАП за период 2019–2022.	Не
23.	Јемен		Први НАП за период 2020–2022.	Не

Извор: Аутор, коришћењем базе <http://1325naps.peacewomen.org/>

Закључак

Родне улоге и односи су саставни део процеса климатских промена и друштвених трансформација које оне покрећу. Другим речима, процеси који проистичу из климатских промена нису родно неутрални, већ последице које манифестују додатно продубљују већ постојеће неједнакости између мушкараца и жена.

Полазећи од главних налаза овог рада, да жене најчешће бивају погођене негативним ефектима климатских промена услед зависности од природних ресурса и потребе очувања домаћинства, посебно у руралним и неразвијеним подручјима, проблем се усложњава. Директним угрожавањем слободе и ускраћивањем основних ресурса, степен развоја и доступности услуга и ресурса за жене је веома смањен. Другим речима, долази до директног угрожавања скоро свих димензија људске безбедности. Истраживања о утицају климатских промена у Јужној Азији, на пример, показују да ће се угрожавање (људске) безбедности жена које живе на селу у будућности повећавати, имајући у виду њихову нужност бављења пољопривредом, која је све више на удару елементарних непогода проузрокованих климатским променама.

ЛИТЕРАТУРА

- Arora-Jonsson, S. (2011). Virtue and vulnerability: Discourses on women, gender and climate change. *Global environmental change*, 21(2), 744–751.
- Вайрај, К. (2000). The idea of a human security audit. *Joan B. Kroc Institute Report*, 19, 1–4.
- Global Gender and Climate Alliance (2016). Gender and climate change: A closer look at existing evidence. Global Gender and Climate Alliance: New York, NY, USA.
- Rao, A., & Kelleher, D. (2005). Is there life after gender mainstreaming? *Gender & Development*, 13(2), 57–69.
- Dankelman, I. E. M. (2008). Gender, climate change and human security lessons from Bangladesh, Ghana and Senegal. Downloaded 20.3.2022; <https://www.wedo.org/wp-content/uploads/hsn-study-final-may-20-2008.pdf>
- Dankelman, I. (Ed.). (2010). *Gender and climate change: An introduction*. Routledge.
- Denton, F. (2002). Climate change vulnerability, impacts, and adaptation: Why does gender matter? *Gender & Development*, 10(2), 10–20.
- MacGregor, S. (2010). 'Gender and climate change': from impacts to discourses. *Journal of the Indian Ocean Region*, 6(2), 223–238.

- Goodrich, C. G., Udas, P. B., & Larrington-Spencer, H. (2019). Conceptualizing gendered vulnerability to climate change in the Hindu Kush Himalaya: Contextual conditions and drivers of change. *Environmental Development*, 31, 9–18.
- Pearse, R. (2017). Gender and climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 8(2), e451.
- Stanković, A., Nikolić, M., & Arandžević, M. (2016). Analysis of the Impact of Long-Term Exposure to Air Pollution on Women's Health in Nis (Serbia). *Facta Universitatis, Series: Working and Living Environmental Protection*, 13–19.
- Lipovac, M., & Glušac, L. (2011). Perspektive koncepta ljudske bezbednosti. *Kultura polisa*, 16, 57–76.
- United Nations Security Council (2000). *Resolution 1325 (2000)*. Downloaded 12.3.2022; <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>
- United Nations Development Program (1994). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press.
- The White House (2021). *National Strategy on Gender Equity and Equality*. Downloaded 23.3.2022; <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/10/National-Strategy-on-Gender-Equity-and-Equality.pdf>

THE CLIMATE CHANGE IMPACT ON THE GENDER SECURITY DIMENSION

MA Filip Stojanović
University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Summary

Climate change is increasing the gap between security and gender inclusion, ie changing the security dynamics that will be increasingly unfavorable for women and girls in the future. As a vulnerable category, women are often seriously threatened during emergencies. Given the unequal and marginalized position of women in patriarchal and marginalized societies, women's safety and well-being may be further compromised by exposure to natural disasters (shelters in poor settlements, floodplains, conflict zones, seismic areas, etc.), and becoming doubly endangered – by additional marginalization and direct endangerment of security, health, and well-being. The aim of this paper is to review the academic literature related to climate change and the gender security nexus. Relying on the human security concept as a basic theoretical starting point, we aimed to point out the consequences that various aspects of climate change (primarily manifested through natural disasters) negatively affect women. Therefore, the basic methodological tool is the content analysis of relevant academic articles, international documents, and practical policies that address the issue of gender, security, emergencies, and climate change.

Keywords: *emergencies, natural disasters, gender inclusion, gender equality, climate change, human security.*